

**TƏHSİLDƏ MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ
МОНИТОРИНГ И ОЦЕНИВАНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ
MONITORING AND EVALUATION IN EDUCATION**

UOT 37.0

**TƏHSİLDƏ MÜASİR QIYMƏTLƏNDİRMƏ: PERFORMANS
QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜSULUNA ÜMUMİ BAXIŞ**

Fidan Rüfət qızı Abdinova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, SABAH qrupları magistrantı

ORCID: 0009-0001-3230-9446

E-mail: f.abdin25@gmail.com

***Açar sözlər:** Qiymətləndirmə vasitələri, alternativ qiymətləndirmə, performans qiymətləndirmə vasitəsi, performans qiymətləndirmənin müsbət və mənfi cəhətləri, ölçmə*

***Ключевые слова:** Инструменты оценки, альтернативная оценка, инструмент оценки эффективности, положительные и отрицательные стороны оценки эффективности*

***Key words:** Evaluation tools, alternative evaluation, performance evaluation tool, positive and negative aspects of performance evaluation, evaluation*

İnsanın özünü inkişafı üçün vacib olan amillərdən biri məhz təhsil və onun düzgün təşkildir. Bu sistemin önəmli ünsürlərindən biri də qiymətləndirmədir. Təhsil sahəsində qiymətləndirmə vasitələri yeni texnologiyaların və metodologiyaların ortaya çıxması ilə əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Təhsil sahəsində, öyrənmə proseslərinin təsirliliyini qiymətləndirmək və tələbələrin inkişafına kömək etmək üçün müasir qiymətləndirmə vasitələri əhəmiyyətli bir rol oynayır. Müasir qiymətləndirmə yanaşmaları, öyrənmələrin və tədris prosesində iştirak edən digər tərəflərin təlim və öyrənmə prosesindəki nailiyyətlərini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan önəmli addımlara malik və müstəqil bir prosesdir. İstənilən qiymətləndirmə yanaşması tələbələrin beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə hazırlanması və təlimin keyfiyyətini artırmaq məqsədi ilə hazırlanır.

“Kurikulum da isə qiymətləndirmə prosesi, əsasən, şagird nailiyyətlərinin təlim standartlarının tələblərinə uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsinə xidmət edir”. (Elmi əsərlər məcmuəsi № 2,2014, s.88) Kurikulumun Azərbaycanda tətbiqi ilə qiymətləndirmə strategiyasına yeni bir baxış gəlmişdir. Yeni proqramlarda sadəcə nəzəri biliklər deyil, eyni zamanda bacarıqların da qiymətləndirilməsi önə çəkilib. “Artıq ölçmə və qiymətləndirmə təkcə təlim nəticəsini deyil, həm də prosesi qiymətləndirmək məqsədi daşıyır”. (Kurudayıoğlu M., Şahin Ç., Çelik G.2008).

Qiymətləndirməyə bir proses kimi yanaşaq. Belə ki, o, sistemli məlumat toplama və məlumatların təhlili vasitəsi ilə təlim prosesinin dəyərləndirilməsinə şərait yaradır. Təhsildə qiymətləndirmənin başlıca məqsədlərindən biri olan şagird nailiyyətləri haqqında məlumatların əldə edilməsi təhsil sisteminin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, maddi resursların düzgün bölüşdürülməsi ilə bağlı müvafiq qərarların qəbul edilməsində böyük rol oynayır.

Qiymətləndirmə vasitələri əsasən üç kateqoriyaya bölünür: ənənəvi, formativ və summativ qiymətləndirmə. Ənənəvi vasitələrə yazılı imtahanlar və testlər daxildir, hansılar ki, tələbələrin mövzu üzrə biliklərini ölçür. Formativ qiymətləndirmə vasitələri isə təlim prosesinin ortasında

tələbənin inkişafını izləmək və tədris metodlarını tənzimləmək üçün istifadə edilir. Summativ qiymətləndirmə vasitələri təlimin sonunda tələbənin əldə etdiyi bilik və bacarıqları yekun olaraq qiymətləndirir. (Chaudy Y., Connolly T. 2018). Prof. Dr Mehmet Küçük təhsildə şagird nailiyyətlərini ölçmək üçün istifadə olunan qiymətləndirmə vasitələrini şərti olaraq iki qrupa bölür. Ənənəvi vasitələr - çoxdan seçməli testlər; doğru-yanlış; tamamlama və uyğunlaşdırma tapşırıqları, uzun və qısa cavablı testlər, şifahi tapşırıqlar. Alternativ vasitələr-layihələr, performans tapşırıqları, özünü qiymətləndirmə, portfolio, müsahibə, müşahidə, şifahi təqdimat və s. daxildir.

Performans qiymətləndirilməsi

Performans qiymətləndirilməsi, tələbələrin konkret vəzifələr və göstəricilər əsasında inkişafını ölçmək və qiymətləndirmək üçün istifadə olunan bir qiymətləndirmə alətidir. “Performans qiymətləndirilməsi prosesdə tələbələrin inkişaf vəziyyəti və onların performansını müşahidə etmək və yoxlamaq yolu ilə əldə edilən müşahidə və dəyərləndirmə nəticələrinə əsaslanan qərarların qəbul edilməsinə kömək edən bir qiymətləndirmə formasıdır”. (Göçer A., 2014)

Performans qiymətləndirilməsi yalnız tələbələrin praktiki bacarıqlarını, problem həll etmə qabiliyyətlərini, kommunikasiya və yaradıcılıq qabiliyyətlərini qiymətləndirir. Əsas odur ki, tələbələr məlumatları sadəcə variantlı testlər formatında xatırlamaqdansa, öyrəndiklərini fəal şəkildə nümayiş etdirlərlər. Fəaliyyətin qiymətləndirilməsi diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmənin bir parçası kimi istifadə oluna bilər. Performans qiymətləndirilməsi, yeni məlumatların öyrənilməsinin və tətbiqi bacarıqlarından əlavə, analitik düşünmə, yaradıcılıq və əməkdaşlıq kimi müasir dövrün tələbi olan bacarıqları da ölçmək üçün də yaxşı vasitələrdən biridir. “Performans tapşırığı mövcud resursların istifadə olunacağı vəziyyətə, baş verməmiş, lakin baş vermə ehtimalı olan uydurma vəziyyətə və ya real həyat vəziyyətinə əsaslanıla bilər”. (Kutlu Ö. və digərləri, 2017).

Performans qiymətləndirilməsi şərti olaraq iki hissədən ibarətdir: meyarlar (bal) və qiymətləndirmə zamanı istifadə olunacaq tapşırıqlar.

Performans tapşırıqları tələbələrin öyrəndiklərini real dünyada tətbiq etmələrini tələb edən önəmli tapşırıqlardır. Məsələn: tələbələrə gündəlik həyat situasiyalarına uyğun bir məqalə yazmaq, laboratoriyada bir təcrübə aparmaq, hadisəni şifahi və ya vizual şəkildə təqdim etmək, sərgi yaratmaq, hər hansı mövzu ilə bağlı afişa və ya broşürlər hazırlamaq, simulyasiyalar və rollu oyunlar hazırlamaq tapşırıqlarıdır. Bunlar tələbələrin məlumatları analiz etmə, tənqidi, yaradıcı düşünmə və qərar vermə qabiliyyətlərini qiymətləndirir ki, bütün bunlar müxtəlif sahələrdə uğur qazanmaq üçün vacib bacarıqlardandır. Müəllim öncədən bu tapşırığın fərdi və ya qrupla həyata keçiriləcəyini müəyyənləşdirərək məlumat verir. Qarşılıqlı fəaliyyətin və birgə öyrənmənin təşkili üçün performans qiymətləndirmə zamanı qrupla işlərdən istifadə daha məqsədə uyğundur.

“Performansın Qiymətləndirilməsi: qiymətləndirmə, yoxlama siyahısı, reyting şkalası və rubrika ilə aparılır”. (Kutlu Ö. Və digərləri, 2017). Hər bir qiymətləndirmədə olduğu kimi əvvəlcə dəyərləndiriləcək meyarlar hazırlanır. Bu meyarların müəyyənləşməsi zamanı öncə qiymətləndiriləcək performans, daha sonra isə bu performansın xassələri müəyyənləşdirilir. Xüsusilə meyarların hazırlanması zamanı diqqət edilməlidir ki, onların sayı çox olmasın. Həddindən artıq qeyd olunan meyar və qaydalar müşahidənin və qiymətləndirmənin şəffaflığını aşağı salacaq. Müəllimin məqsədi öyrənmələrin performans göstəricilərinə uyğun bacarıqlarını

müəyyənləşdirməkdirsə, bu zaman analitik qiymətləndirmədən istifadə edir. “Əgər analitik rubrikin istifadəsi nəzərdə tutulubsa, hər bir xüsusiyyət üçün ayrı-ayrılıqda ən yaxşı və ən pis nəticələr arasındakı digər səviyyələri tam izah edən təriflər yazın” (Kaplan S., 2016).

Müəllim həm tapşırıqların mahiyyətini və nə qədər müddətdə həyata keçirəcəklərini, istifadə edəcəkləri alətlərin hansılar olduğunu, həm də qiymətləndirəcəyi meyarları öncədən şagirdlərə bildirməlidir. Adətən performans tapşırıqları müəllim tərəfindən hazırlanaraq öyrənənlərə təqdim olunur və daha sonra müzakirələr aparılır. “Performans dəyərləndirmə zamanı üçün yayılmış, bütün prosesi əhatə edən və nəzərə çarpan tələbə məhsulunu ortaya qoyan nəticələrlə yekunlaşır”. (Göçer A. 2015).

Müasir dövrün tələblərinə uyğun öyrənənlərdə formalaşan bacarıqları ölçmək üçün istifadə olunan Performans qiymətləndirilməsinin bir sıra üstün cəhətləri vardır. Belə ki, bu qiymətləndirmələr öyrənənlərin nəzəriyyə bilikləri ilə yanaşı, münasibətlərini, həyati bacarıqlarını da qiymətləndirir. Fərqli performans tapşırıqları tələbələr üçün əksər hallarda maraqlı və motivasiyaedici olur, çünki onlar öyrənənə özünü ifadə imkanları tanıyaraq həyata hazırlayır.

Əlbəttə ki, bu qiymətləndirmə alətinin bəzi mənfi xüsusiyyətləri də mövcuddur. Fəaliyyətin qiymətləndirilməsində tələbələrə ev tapşırıqları verilir. Bu da həmin tapşırığı yerinə yetirmək üçün verilən vaxtın bəzən düzgün bölünməsinə, digər tapşırıqlarla üst-üstə düşməsinə səbəb ola bilər. Tapşırıq bir çox bacarıqları əhatə etməli, onların bəziləri fərdi, bəziləri isə qrup tapşırıqları kimi icra olunmalıdır. Bu bəzən etibarlılığı aşağı sala və qiymətləndirmə zamanı diqqətdən yayınan ən adi bir nüans belə obyektivliyə zərər vura bilər. Belə ki, hazırlanan rubriklər və anlaşıqlı meyarlar bəzən subyektivliyi tamamilə aradan qaldırmaya da bilər.

Düzgün tətbiq olunan hər bir metod öyrənənin inkişafına şərait yaradıb, dəyişən dünyanın şərtlərinə uyğunlaşmağa səbəb olacaqdır.

Performans qiymətləndirmə vasitəsi ənənəvi testlərlə müqayisədə tələbə öyrənməsinin zəngin və daha ətraflı mənzərəsini təqdim edərək əhəmiyyətli üstünlüklərə sahibdir. Lakin, obyektivlik, resurs tələbi kimi ümumi çətinlikləri də özündə əks etdirir. Performans qiymətləndirmələri tez-tez real dünya tapşırıqlarını daha yaxşı simulyasiya edərək davamlı əlaqə və refleksiyaya təşviq edir, bu isə dərin və hər tərəfli öyrənmə üçün əhəmiyyətli addımdır. Performans qiymətləndirmənin strukturu, funksiyaları tələbələrə təhsil həyatları boyunca fəal iştirakçı olmaq və davamlı təkmilləşdirməni dəstəkləmək imkanı verir. Pedaqoqlar bu qiymətləndirmə vasitəsini təhsildə istifadəsini genişləndirsələr həm təlim nəticələrinin, həm də ömürboyu öyrənmə mədəniyyətini inkişaf etdirəcəklər. Performans qiymətləndirməsi təəssüf ki, ölkəmizdə geniş istifadə olunmur. Dərslərimizdə buna uyğun tapşırıqlar yox deyəcək qədər azdır. Həm dərslərlərin yenilənməsi, həm də müəllimlərin yeni qiymətləndirmə növlərinə maraqlarının artırılması üçün keçirilən təlimlər ölkəmizdə də qiymətləndirmə sahəsində inkişafa səbəb olacaq.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə dəyişən qiymətləndirmə alətləri öyrənənlərin sadəcə nəzəri əzbər bilik cəhətdən deyil, eyni zamanda bacarıqlarını da ölçməyi hədəfləyib. Buna görə də dünya ölkələrinin əksəriyyətində istifadə olunan performans qiymətləndirmə vasitəsinin funksiyaları və müsbət cəhətlər çəkir.

Problemin elmi yeniliyi. Ölkəmizdə tətbiqinə geniş yer verilməyən performans qiymətləndirməsi dünya təhsil sisteminin qiymətləndirmə sistemlərinə inteqrasiya üçün hər zaman

yeniliyini və aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqaləni ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, pedaqoji ixtisasda təhsil alan bakalvrlar və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. <https://e-qanun.az/framework/16061>
2. Quliyeva L. “Müasir Təhsil siyasətində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi məsələləri // Elmi əsərlər məcmuəsi, 2014, №2, s.87-88.
3. Göçer A. “Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme”. Ankara Pegem Akademi yayınları, 2014.
4. Göçer A. “Türk dili ve edebiyatı eğitiminde ölçme ve değerlendirme uygulamalarına genel bir bakış”. Eğitimde Kuram ve uygulama, 11(3), 2015, 787-815 İSSN: 1304-9496.
5. Kaplan S. “Performans Değerlendirme: Performans görevlerinin hazırlanması ve puanlanması”. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 2016, s.187-200.
6. Kurudayıoğlu M., Şahin Ç., Çelik G. “Türkiyede uygulanan Türk edebiyatı programındaki ölçme ve değerlendirme boyutu uygulamasının değerlendirilmesi: Bir durum çalışması”. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt 9, Sayı 2, 2008, s.91-101.
7. Kutlu Ö., Karakaya İ., Deha-Doğan C., “Ölçme ve değerlendirme: Performansa ve Portfolyoya dayalı durum belirleme”. 5 Baskı. İSBN: 9786053647003, 2017.
9. Chaudy, Y., & Connolly, T. (2018). Specification and evaluation of an assessment engine for educational games: Empowering educators with an assessment editor and a learning analytics dashboard. Entertainment Computing, 27, 209–224. <https://doi.org/10.1016/j.entcom.2018.07.003>
10. <https://www.classime.com/en/performance-assessment>
11. <https://slideplayer.biz.tr/slide/13717617/>

Ф.Р. Абдинова

Современное оценивание в образовании: обзор оценки успеваемости Резюме

Измерение качества и уровня пригодности предоставляемого образования всегда было одним из вопросов, которые заставляют задуматься учителей и методистов. Рассматриваются современные методы, которые в настоящее время используются при оценке достижений учащихся — оценка успеваемости, оценка портфолио, самооценка, оценка соучастника, проектная и проблемная оценка и т. д. В данной письменной работе был проведен обзор инструмента оценки успеваемости с использованием анализа документов, были затронуты правила ее составления, положительные и отрицательные характеристики.

Современная оценка в образовании: обзор метода оценки успеваемости.

F.R. Abdinova**Contemporary assessment in education: An overview of performance assessment
Summary**

Measuring the quality and level of fitness of education provided has always been one of the issues that make teachers and methodologists think. Modern methods currently used in assessing the achievements of learners-performance, portfolio assessments, self-assessment, companion assessment, project and problem-based assessment, etc. it is considered. In this writing work, an overview of the performance assessment tool was carried out using document analysis, the rules for its preparation, positive and negative characteristics were touched upon.

Modern assessment in education: an overview of the performance assessment method.

Redaksiyaya daxil olub: 15.08.2024